

אברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהוא אב בחכמה” (ד”ט)

מתורגמו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ”ל

פרשת ראה תשפ”ו • שנה ו’ - גליון רפ”ה • מכון ”אוהבי תורה” להוצאת ספרי רבינו זי”ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

הוא אומר (שם א, ט) 'חכמות בחוץ תרונה' וגו', עיין שם היטב^א.

גליוני הש”ס

ירושלמי ערלה פ”א ד”ב

עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאוֹת אֶרֶץ
הַיִּצָּא הַשְּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה (יד, כב).

חיוב מעשרות בנוטע במדבר

בירושלמי ערלה (פ”א ה”ב), אילן שנטעו בתוך הבית כו' ופטור מן המעשרות, דכתיב 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה' (ולא היוצא בתוך הבית, פני משה).

יש לעיין, למאי דאמר דנוטע בבית פטור ממעשרות, משום דכתיב 'שדה', אי גם בנוטע במדבר יופטר ממעשר, דמדבר נמי לא מיקרי 'שדה' - עיין בבלי קידושין (טז), 'שדה' (ויקרא יד, ז) - שלא יעמוד בגבית ויזרקנה למדבר, בגבית ויזרקנה למדבר, עיין שם היטב.

ואולי הוא מילתא דלא שייכא כלל, דנוטע במדבר אין מצמיח ומגדל פירות - עיין חולין (פח), ואם הוא מצמיח כו', יש לומר דתו מיקרי גם 'שדה', כיון דמצמיח כו', וקמחיב שפיר במעשר.

גליוני הש”ס

ירושלמי זרעים כ”ד ב

וְכָא הָלֹוּ כִּי אֵין לֹו חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהָגֵר וְהַתֵּימָן
וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ (יד, כט).

מעשר עני - תחת מעשר שני או בפני עצמו

מעשר עני דשלישית וששית, ואין אז מעשר שני (ראה ירושלמי פאה פ”ז ה”ה), אם העניין דהמעשר עני בא תחת המעשר שני, ונחשב המעשר שני, שישנו גם אז, במה שיש מעשר עני, או דבאמת אין עניין המעשר שני כלל אז, ולא בא המעשר עני תחתיו כלל, רק המעשר עני הוא נתניה בפני עצמה, דשייכה אז, ואין עניינה תחת המעשר שני והשלמותו כלל, ודו”ק היטב.

ועיין ירושלמי פאה (שם), שלישית וששית אף על פי שאין בהן מעשר שני, יש בהן מעשר עני כו', עיין שם היטב דמבואר להדיא דהמעשר עני בא תחת המעשר שני, ונחשב שהמעשר שני עצמו נוהג במה שנוהג מעשר עני. ועיין תוספות קידושין (נד: ד”ה גמר), עיין שם היטב^ב.

גבורות שמונים

לא תִשְׁמַע אֶל דְּבַרִּי הַנִּבְיָא הַהוּא
או אֶל חוֹלָם הַחֲלוֹם הַהוּא (יג, ד).

אם אדם נעשה חשוד למפרע

הנה אי אדם נעשה חשוד למפרע (ראה חולין לט), עיין ספרי בפרשתנו (פיסקא לב), 'או אל חולם החלום ההוא' - ולא החשוד למפרע. ויש לומר הפירוש, דנעשה חשוד למפרע, ואין צריך לשמוע גם למה שאמר מתחלה - עוד קודם שהוחזק בנביא שקר. ועיין שם בית רענן (ולקוט בפרשתנו רמז תתפא אות עה) שפירש להיפוך, ואין פירושו מוכרח.

ואולם בתוספתא בכורות (פ”ג ה”ה) איתא, חשוד על עבודת כוכבים - חשוד על כל מצות שבתורה, ולא למפרע, אלא מכאן ולהבא, שנאמר (במדבר טו, כג) 'למן היום אשר צוה ד' והלאה לדורותיכם'.

ויש לומר דזהו רק בעבודת כוכבים, דקרא דמיייתי איירי בעבודת כוכבים - לתנא דבי רבי ישמעאל בהוריות (ה), עיין שם היטב, ואתיא תוספתא הנ”ל כתנא דבי רבי ישמעאל הנ”ל, וברשימותי הבאתי עוד מקומות רבות בזה (ראה בית האוצר מערכת א כלל נג ד”ה והנני - ד”ה והנה הך; ד”ה והנה בענין - ד”ה וא”כ), ואין כאן מקומו.

גליוני הש”ס

מועד קטן טז.

כִּי יִסְיַתְךָ אֲחִיךָ וְגו' בְּסֵתֶר לְאִמֹר (יג, ז).

'דברי תורה' נאמרים בסתר או בפרהסיא

בגמרא מועד קטן (טז), שוב פעם אחד גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, מאי דרש, 'חמוקו ירכין כמו חלאים' (שיר השירים ז, ב) - מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר.

צריך עיון אם זה רק בהלכה. דאילו באגדה מצינו בבבא בתרא (סנהא: דקרינן לבעל אגדה 'עתיר פומבי', דהוא פרהסיא).

ועיין סיפרי בפרשתנו (פיסקא לה ד”ה בסתר), 'בסתר לאמור' כו' - מלמד שאין אומרים דבריהם אלא בסתר, וכן הוא אומר (משלי ז, ט) 'בנשך בערב יום באישון לילה ואפילה', אבל דברי תורה אין נאמרים אלא בפרהסיא, וכן

חוסן יוסף

אות קכח

וְיִרְשָׁתָם אֹתָהּ וְיִשְׁבְּתָם בָּהּ (יא, לא).

הישיבה בארץ היא עילוי ושבח
לה - ובזה גופא נעשה קנינה

בקידושין (כו), נכסים שיש להם אחריות נקנין בחזקה. ובגמרא, מנלו וכו', דבי רבי ישמעאל תנא, 'וירשתם אותה וישבתם בה', במה ירשתם - בישיבה.

במהרי”ט שם (ד”ה במה) הקשה, דחזקה בקרקע הוא בשבח הקרקע (ראה בבא בתרא נג). ועוד הקשה על הרמב”ן (ספר המצוות הוספות למצוות עשה ד) דסובר דישיבת הארץ מצוה - מקרא ד'וירשתם בה', והא איצטריך לדין קנין, עיין שם היטב.

ונראה, דקושיא חדא מתורצת בחברתה. דמצינו בקרא דכשישראל חלילה מרועין מעשיהם בארץ ישראל הם פוגמים בגוף הארץ חלילה, וכמו שכתוב (ירמיה ב, ז) 'ותבאו ותטמאו את ארצו', ומדה טובה מרובה (ראה יומא עו), ואם כן כשמיטבין מעשיהם הוא עילוי לארץ, ועל כן הישיבה עצמה, כיון דהוא מצוה, על כרחך הוי עילוי לארץ במה שמקיימין עליה מצות הישיבה, והוי שפיר שבח בגוף הארץ, ועם כל זה נלמד גם כן דהוא מצוה, כיון דזהו הקנין מפתא שהוא מצוה, ועל ידי זה יש עילוי לארץ, ומשביחין בארץ, והוי חזקה בגוף הארץ, ודו”ק.

גליוני הש”ס

סוכה נג.

לֹא תַעֲשֶׂוּן פֶּן יִלְקִיכֶם (יב, ד).

אזהרה למוחק את השס (רש”י).

מדוע לא פטשו להתיר למחוק שם ממושה רבינו

בסוכה (נג), בשעה שכרה דוד שיתין, קפא תהומא ובעא למשטפא עלמא. אמר דוד, מי איכא דידע אי שרי למיכתב שם אחספא ונשדדייה בתהומא ומנח כו'.

קצת קשה, אמאי לא פטשו ממושה שעשה כן - שכתב שם והשליכו לגילול להעלות את ארוננו של יוסף, כמבואר ברש”י סנהדרין (קג: ד”ה זה). ואם כדי לקיים צוואת יוסף (ראה שמואל יג, ט) הותר לו זה, כל שכן משום פיקוח נפש דעולם כולו.

ואולי קודם מתן תורה שאני, דהיה להם דין בני נח, ובן נח אין מצווה על לאו דמחיקת שם. ואף דמושה רבינו ע”ה קיים וודאי כל התורה עד שלא ניתנה, מכל מקום היה זה רק ממדת חסידות, ועל כן אין ראיה ממה שהותר לעבור על מדת חסידות להשתא דאיכא לאו גמור דלא תעשון כן וגו'.

מרגניתא דיוסף

ענינים מופלאים, פניני חכמה ודעת ושכינת חמדה מתורת רבינו זי”ע

חצי בריה ברקיע ובים

בסנהדרין (סד), אמרי (אנשי כנסת הגדולה) וכו', ניבעי רחמי איצרא דעבירה, בעו רחמי, אימסר בידיהו. חבשוהו תלתא יומי, איבעו ביעתא בת יומא לחולה, ולא אשכחו. אמרו, היכי נעביד, ניבעי פלגא - פלגא מרקיעא לא יהבי.

בחדושי הרמ”ה (ד”ה יתיבו), היכי נעביד, נותביה פלגא באבר - חציו, ונשאיר חציו, כדי שלא יהא תובע עריות, אין חצי בריה ברקיע, אבל בים יש כעין חצי אדם וחצי דג, עכ”ל. ומוכת קצת, דגירסתו 'נותבי פלגא - פלגא מרקיעא ליכא'.

א) דמוחק שם דלא כרבי, ודברי תורה נאמרים אף בפרהסיא.

ב) שכתבו: "דאי מגזירה שוה (ראה שם), לא הוה ידעינן דפדיון רביעי נוהג אלא בזמן שמעשר שני נוהג, ולא בשנה שלישית", ומבואר שלמעשר עני אין שייכות למעשר שני.

אית ביה, משום דסעודה שלישית מקלינן בה טפי מבשתי הסעודות הראשונות - עיין שם בשלחן ערוך (סוף ה').

ואדרבה, מדנקט הספר חסידים דין זה באם יש לו שתיים לשבעה ושלוש שלא לשבעה, ולא נקט ליה היכא דיש לו רק מזון סעודה אחת לשבעה ואם יחלקה לשתיים יהיו לו שתיים שלא לשבעה - דמוטב שיאכל האחת לשבעה והשניה תובטל לגמרי, אם כן מוכח להיפוך, דבעלמא עדיף קיום שתיים שלא כתקנן מאחת כתקנה, ודין דספר חסידים הנ"ל הוא רק מפאת קולא דסעודה שלישית וכנ"ל. ויש לדחות גם זה, ובאתי רק להעיר.

לקח טוב כולל טו פסקא א; מד-מה

אכילת שלש סעודות ביום מדין תשלומין

עיין שלחן ערוך אורח חיים (סימן רצא סעיף א בהג"ה), דמי שלא אכל סעודת ליל שבת, יאכל ביום שבת שלש סעודות.

ונראה לכאורה דהוא מתורת השלמה, עיין שבת (ק"י): במשנה, מצילין מזון שלש סעודות כו', כיצד, נגלה דליקה בלילי שבת - מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית - מצילין מזון שתי סעודות כו'. ואי איתא, מאי כללא דבשחרית מצילין רק שתיים, הא משכחת גם בשחרית שיציל שלש - אם לא אכל בלילה דצריך לאכול שלש ביום. ועל כרחק דאכילת היום בכהאי גוונא אינה חיוב עצמאי, רק בתורת השלמה, דהוא חיוב קלוש מחיוב עצמאי, ולכן לא התירו ההצלה מפני הדליקה עבורו.

ביאור דברי הרמב"ם 'השלמת שלש סעודות'

ועיין פירוש המשנה להרמב"ם פאה (פ"ח מ"ז ד"ה ומי הבי'), אהך (שם) דמי שיש לו מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה, וז"ל: ומי שיש לו י"ד סעודות שהוא מזון שבוע, לא יקח מן הקופה שיקבצו בכל שבוע. ואולם נעשו י"ד סעודות מזון לשבוע אחד, מפני שיש שלש סעודות לשבת, וי"א בשש ימים הנשארים, שתי סעודות בכל יום - אחת ביום ואחת בלילה, ולפי החשבון צריך שיהא י"ב סעודות, אלא שהם לא חשבו לו סעודת מוצאי שבת, מפני שלא יצטרך אליה, בשביל שאכל במנחה יום השבת, והוא השלמת שלש סעודות של שבת, עכ"ל.

ואין לטעות כוונתו - דסעודת מוצאי שבת היא השלמת שלש סעודות דשבת, דאם אכל בשבת רק שתי סעודות משלים השלישית במוצאי שבת, ועל כן זה שאכל סעודה השלישית בשבת במנחה, אין צריך לסעודת מוצאי שבת. דהא הרמב"ם ז"ל לא אכל עלה כאן מפאת ענין המצוה שיש בסעודת מוצאי שבת, רק מפאת שיש לו לאכול בטבע אחת בלילה ואחת ביום גם באחד בשבת - כמו בשאר ימים. וגם אין לשון הרמב"ם ז"ל הולם כלל הכוונה הנ"ל.

ואך כוונתו, דסעודת המנחה דשבת היא המשלמת שלש סעודות דשבת, ובה הם שנשלמים ונגמרים. ועיקר רצונו לומר, דסעודה השלישית המשלמת קיום הסעודות צריכה להיות במנחה, שלפי שבתחלה אמר רק שיש שלש סעודות לשבת ולא פירש זמנם, ואם כן הרי אפשר שיאכל אחת בלילה ושתיים בבוקר, ומן הבוקר לא יאכל עוד, ושפיר צריך לסעודה במוצאי שבת, ועל כן הוסיף ז"ל לפרש כי סעודה שלישית המשלמת צריכה להיות במנחה דווקא, ואם כן הרי אכל סעודה במנחה, ואין לו רעבון עוד כל כך בלילה לאכול, ואין לו ליטול מן הקופה לסעודת מוצאי שבת, וזה פשוט.

צינונים לתורה כלל לו פסקא קח-קט

לעשותה בכל מאכל העשוי באחד מחמשת מיני דגן. ויש אומרים, שיכול לעשותה בדברים שמלפתיים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות. ויש אומרים, דאפילו בפירות יכול לעשותה, וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת, אלא אם כן הוא שבע ביותר".

פרק טז (ג)

סעודות שבת

קידוש | לחם משנה | סעודות

לחם משנה

אם כבר ומחצה נחשבים 'לחם משנה'

איתא בברכות (ג:), רב אשי אמר, משמרה ופלגא נמי 'משמרות' קרי להו.

ועיין שו"ת **חתם סופר** חלק אורח חיים (סימן מו ד"ה וראיתי), שהביא מן **המנחת יעקב** (בסוף ספר תורת חטאת, שו"ת סימן יב ד"ה ועוד) דכתב, דמן התורה די בככר ומחצה לענין לחם משנה דשבת, והביא ראיה מברכות, דמשמורה ופלגא נמי קרוים 'משמרות', עיין שם.

ואלה דברים מתמיהים, דרק היכא דנאמר לשון רבים סתם, דקיימא לן (עיין ראש השנה ד:) מיעוט רבים שנים, לענין זה הוא דאמרינן דגם דבר ומחצה קרוין לשון רבים - ושייך למיקרייה למשמורה ופלגא 'משמרות', אבל היכא דכתיב בהדיא 'שנים' פְּתִיבַת 'משנה' (שמות טו, כב; עיין שבת קיז:), דשוורשו מן 'שני', אם כן וודאי דאחד ומחצה אינם שנים, וכבר עמד על זה החתם סופר שם.

ויש לי ראיה ברורה לזה מגמרא בבא בתרא (קסב:), איבעיא להו, שיטה ומחצה מאי, תא שמע, הרחיק את העדים שני שיטין - פסול, הא שיטה ומחצה - כשר. הרי מפורש, דדבר ומחצה אינו בכלל 'שנים', **ובכללים שלי** הארכתי עוד מכמה דוכתי.

גליוני הש"ס ברכות ג: ד"ה רב

סעודות

אימתי הדרך לאכול סעודת ליל שבת

סעודת ליל שבת, דרכה להיות בשעה ראשונה או שניה בלילה, ירושלמי ברכות (פ"א ה"א)^א.

גליוני הש"ס רשימות ירושלמי ברכות אות א

שיעור סעודת שבת בכביצה

איתא בשבת (ק"י:), תנו רבנן, כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת, שלש. רבי חידקא אומר, ארבע. אמר רבי יוחנן, ושניהם מקרא אחד דרשו, 'ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לך' היום לא תמצאוהו בשדה' (שמות טו, כה), רבי חידקא סבר, הני תלתא 'היום' לבר מאורתא, ורבנן סברי בהדי דאורתא.

והלכה כרבנן, ולא למיכל ואיחבונן, אלא מקיים שלש סעודות, ואף על גב דלא סליק תכא, פריס מפה ומברך, וְנֶאֱמַר המוציא, ואכיל כביצה ומברך, לשון **הבה"ג** הלכות שבת (פרק טו ד"ה תנו רבנן כמה). ומוכח מדבריו, דסעודת שבת מצותה כביצה.

ואולי זהו שאמרו בפרק קמא דמגילה (יב:), 'והשתיה כדת' (אסתר א, ח) - כדת של תורה, מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה כו'. והכוונה אליל שבת דיש בו חיוב אכילה ומשתיה, היינו הסעודה וקידוש, והוי הסעודה כביצה, ואילו הקידוש די ברביעית, דכשנקרש עומד

א דאיתא התם: "משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פיתן בלילי שבת - שעה ותרת - ליליא הוא".

(ב) שכתב: "ומי שאכל הרבה ואין נפשו יפה לאכול שלש סעודות, אם יכול לאכול כביצה ואינו מצטער, יאכל ויקיים שלש סעודות,

על כזית, כמבואר ריש המוציא אין (שבת עז:), וכזית הוא פחות מכביצה.

וגם אי מצות סעודת שבת רק בכזית, גם כן נכון הפירוש הנ"ל. דשתיית הקידוש יוצאין ברוב כוס (ראה פסחים קח:), ואילו ברוב כזית אין יוצאין ידי סעודה.

ועיין ספר **הפרדס** לרש"י (סימן צח), דהזכיר גם כן כביצה לענין סעודת שבת, עיין שם^ב.

חילוק הסעודות אפשר לעשות גם על ידי המוציא וברכת המזון

וגוף דברי הבה"ג, מה שכתב 'ולא למיכל ולא יחבונן' כו', נראה כוונתו, דחילוק השלש סעודות אין צריך שיהיה בהטמנת השלחן וסילוקו, ולהביאו בכל סעודה מחדש, כמו שהיה דרכם אז בסילוק שלחן לאחר סעודה (ראה תוספות ברכות מב. ד"ה סלק), רק גם כשהשלחן עומד במקומו לא חשיבי כסעודה אחת, דמה שמברך המוציא לפני כל אכילה וברכת המזון לאחריו, זהו חילוק הסעודה להחשב סעודה בפני עצמה.

גליוני הש"ס שבת קיז: ד"ה ורבנן

חיוב נשים בשלש סעודות

איתא בעירובין (פב:), כמה הוא שיעורו (של עירובי תחומין), מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד, מזונו לחול ולא לשבת, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, לשבת ולא לחול. וזה וזה מתכוונים להקל. וברשיי (ד"ה מתכווין) כתב: ורבי יהודה סבר, כיון דבשבת סועד שלש סעודות, אינו אוכל הרבה בכל סעודה.

מכאן ראיה דנשים חייבות בשלש סעודות. דאם לא כן, מאי יזה וזה מתכווין להקל, הא עירוב שייך גם בנשים, ואם כן הא הוי שיעורא דרבי יהודה חומרא לגבי נשים, דאוכילין בשבת גם כן רק שתי סעודות כמו בחול, ושוב הא יש ריבוי אצלם מפאת רווחא לבסימא שכית (ראה שם), ודו"ק.

ועיין פירוש המשנה להרמב"ם כלים (פ"ז מ"א), דכתב טעם אחר בהך דרבי יהודה מפירוש רש"י כאן, עיין שם^ג.

גליוני הש"ס עירובין פב: ברש"י ד"ה מתכווין

שתי סעודות לשבוע או שלש סעודות שלא לשבוע

הר"ן בפרק בתרא דיומא (ד: מדפי הרי"ף ד"ה וגרסין) כתב, דמוטב לשחוט עבור מסוכן בשבת מלהאכילו נבילה, אף על גב דשחיטה איסור סקילה ונבילה איסור לא, משום דבאכילת נבילה יעבור על כל כזית וכזית, מה שאין כן השחיטה שהיא רק עבירה אחת, ועל כן ריבוי הכמותי דלאוין מכריע את החומר האיכותי דסקילה, עד כאן תוכן דבריו ז"ל, והם נודעים.

והנני להעיר בסברא זאת **מהמגן אברהם** (סימן רצא ס"ק א) שהביא בשם **הספר חסידים** (סימן תתסא), דמי שיש לו מזון שתי סעודות לשבת, ואם יחלקם לשלש לא יהיה לכל סעודה כדי שביעה, מוטב שיאכל שתי סעודות לְשִׁבְעָה, והשלישית תובטל לגמרי, עיין שם. ומוכח, דקיום מועט מצות כתקן עדיף מהרבה שלא כתקן. ויש לדחות, דשם טעמא אחרנא

ואם לאו - פטור".

(א) שכתב: "...ורבי יהודה אומר, שבשבת יאכל פחות מפני מציאות המשתה והיין, וירפה האסטומא ומיעוט האכילה".

(ד) שפסק: "צריך לעשותה (סעודה שלישית) בפת. ויש אומרים, שיכול

כִּי פֶתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ לּוֹ (טו, ח).

פנינים בענין מצות צדקה

~ מתוך: אוצרות יוסף דרשות; גליוני הש"ס ~

הודאה וצדקה מתאימים מצד השם
י"ה ♦ שניהם מסלקים מיתה

ההודאה היא רגל המקיים, כמו שכתבתי כבר (ראה אוצרות יוסף דרוש ח פסקא קיט), וכן הממון גם כן רגל, וכמו שכתבתי (שם). ועל כן להם ייחוס אחד, כי ההודאה בשם י"ק - 'פתחו לי שערי צדק אבא במ אודה י"ק' (תהלים קיח, יט), ובש"ס סוכה (נג), 'לי"ק' אנחנו מודים, וכן הו"ד גימטריא י"ק, וכמו שהארכתי כבר (ראה שם פסקא מה; קב; קח).

וכן הממון, כל קיומו על ידי הצדקה - גמרא כתובות (סו): מלח ממון, חסר, וצדקה הוא או מעשר - יו"ד, או חומש - ה"א (ראה טור ושלחן ערוך יו"ד סימן רמט סעיף א), הרי גם כן השם י"ק, ענין **נתיבות** להמהר"ל ז"ל נתיב הצדקה (פרק ב ד"ה ודע) דזהו נתיב צדק"ה, שמחסר עשרה מן ק' ונשאר צ', או שמחסר חומש - היינו אחד מן ה' - ונשאר ד', וזהו 'צדקה', שנעשה מן ק' - צ', או מן ה' - ד'.

ועל כן שם בנתיבות (פרק ג ד"ה בפר"ק) ד"חמה' - דבו אותיות י"ק - כחו כצדקה, ואי אפשר לצדקה לכפותו (ראה בבא בתרא ט), ענין שם היטב. ועל כן "אוהב את הצדקות" סמך ל'אוהב את התוכחות' במ"ח דברים שהתורה נקנית (אבות פ"ו מ"ו), ד'אוהב את התוכחות' הוא הודיה, וכמו שהארכתי (שם פסקא כח; לד), ועניינה כמו צדקה וכנ"ל.

ועל כן שניהם מסלקים המיתה - 'וצדקה תציל ממות' (משלי יב), וכן בל"ג בעומר - הודיה (ראה שם פסקא יג) - פסקה מיתת תלמיד רבי עקיבא (ראה טורי זהב א"ח סימן תצג ס"ק א-ב). ועל כן צירוף מות' נהפך על ידי שניהם, היינו על ידי צדקה נעשה הצירוף 'וצדקה תציל ממות' - ראשי תיבות תמ"ו, וכן על ידי ההודאה - תודה, נעשה הצירוף 'קטר מחמץ תודה' (עמוס ד, ה) - ראשי תיבות תמ"ו, כי כמו שבעבודה זרה 'קטר מחמץ תודה' (ירושלמי עבודה זרה פ"א ה"א)^א, כך הוא לעומתו בקדושה גם כן, שהרי לחמי תודה באות גם חמץ (ראה ויקרא ז, יג)^ב.

המעלים עיניו מן הצדקה כאילו
עובד עכו"ם - מצד השניות

כבר כתבתי (ראה אוצרות יוסף דרוש ד פסקא יט), דהאיחוד שבני אדם מתחברים יחד על ידי גמילות חסד והשפעה - מדת אברהם (ראה מיכה ז, כ; ענין תנחומא ישן פרשת חיי שרה סימן ב), על ידי זה שבים אל האחדות, היינו אחדותו יתברך. וזהו שאמרו (שהשר' ה, ט) באברהם אבינו שאיחה את כל העולם כולו להקדוש ברוך הוא. וזה מורה על אחדותו יתברך, וההיפוך חלילה - שנפרדים זה מזה, מורה על שְׁנִיּוּת^א, דהוא עניין עבודה זרה (ראה שם פסקא יג).

וזהו דמעלים עיניו מצדקה כאילו עובד עבודה כוכבים (כתובות סח). - ענין מהר"ל **בנתיב הצדקה**

פרק ו' שכתב כן, ענין שם ד"ה "ובמדרש", ענין שם היטב כל הדיבור.

הקרבנות דורון לתלמיד חכם הוא מעין מצות צדקה **נתינת** צדקה נחשבת כהבאת ביכורים, ענין ירושלמי פאה (פ"ה ה"ה), מעלה אני עליך כאילו הבאת ביכורים, ענין שם כו'. ולפי זה המקריב דורון לתלמיד חכם, דהוא גם כן כביכורים (ראה כתובות קה), הנה הוא גם כן מעין מצות צדקה לעני' - דהוא גם כן כביכורים, ואף ד'מקריב דורון' משמע אפילו לעשיר.

טעמי מנהג נתינת צדקה אחר התענית ♦ רק הצדקה שהצדיק נותן היא משלו ♦ צדקה שאנו נותנים אחר התענית היא משלנו

בברכות (י:), אגרא דתעניתא צדקתא.

ענין שם (לכ:), גדולה תענית יותר מן הצדקה. ויש לומר, דמשום זה דייקא הנהיגו (ראה רש"י שם ו: ד"ה אגרא דתעניתא; שבלי הלקט ענין תענית סימן רפ) לתת צדקה אחר התענית, שלא יבא המתענה לחשוב שהוא פטור מן הצדקה, אחרי שעשה דבר הגדול יותר, ועל כן דייקא נותנין צדקה מיד אחר התענית, להזכיר כי אף שהתענו ועשו דבר הגדול יותר מצדקה, מכל מקום לא נגרע עדיין חיוב הצדקה כלום, ועל כן נותנין מיד אחר התענית, ודו"ק.

ודרך פשוט נראה, דכדי שיהיה התענית לגמרי לשם שמים ולא יהיה בו הנאת הגוף - במה שהרויח דמי סעודתו ואכילתו של אותו היום, ועל כן נותנין אחר התענית אותם הדמים שהיה צריך להוציא בסעודת ואכילת אותו היום צדקה לעניים, לשיהיה התענית לגמרי לשם שמים, ולא יהיה בו ריוח והנאת ממון.

ומעין זה בירושלמי פאה (פ"ד ה"ב) על הכתוב (דברי הימים א כב, יד) 'ואני בעניי הכינותי לבית ד' זהב ככרים' כו', דבר אחר, 'בעניי' - שהיה מתענה ומקדיש סעודתו לשמים, ענין שם. וכך גם בכל תענית, מקדישין הסעודה שהיו ראויין לאכול לתת דמיה צדקה לעניים (ראה של"ה מסכת תענית נר מצוה אות כג).

ובדרוש אמרתי גם כן טעם על דרך זה, בהך ד'אגרא דתעניתא צדקתא'. כי באמת הצדקה שאנו נותנין, אין בה די התפארות כלל, כי 'מי הקדימני ואשלם' (איוב מא, ג; ענין ויקרא כו, ב), והשם יתברך הוא הנותן הממון לאדם, ואת שלו אנחנו נותנים ולא את שלנו כלל, וכמו שכתוב (תגי ב, ח) 'לי הכסף ולי הזהב אמר ד' צבאות'.

ודרך צחות אמרתי בטעם הכתוב (דניאל ט, ז) 'לך ד' הצדקה ולנו בושת הפנים', כי הכוונה על דרך שאמרו בירושלמי ברכות פרק תפלת השחר (פ"ד ה"ב), ואל

תמסור מזונותינו בידי בשר ודם, שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה, ענין שם.

והכתוב אמר עוד יותר מזה, כי מתנת הממון שאנו נותנים, אין אנו נותנים כלום, ולא לבד שנותנים רק מעט, רק שאין נותנים כלום, כי 'לך ד' הצדקה', שהרי רק את שלך אנו נותנים ולא את שלנו כלל, ו'לנו' הוא רק 'בושת הפנים' לבד, שהעני מתבייש, וכלשון הירושלמי 'וחרפתם מרובה', רק זה הוא מתייחס לנו, אבל גוף הצדקה שנותנים - שלך ד' הוא ולא שלנו כלל. וזהו 'לך ד' הצדקה', 'לנו' הוא רק 'בושת הפנים' לבד - שמביישינן את פני העני, ודו"ק.

וזה טעם הכתוב (לעיל ו, כה) 'וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ד' אלקינו כאשר צונו'. והכוונה, דאף שהממון הוא של השם יתברך ואין אנו נותנין בנתינת צדקה את שלנו כלום, מכל מקום זהו רק באדם סתמי, אבל בצדיק השומר מצות ד', השפע והממון הבא לו מאתו יתברך נחשב שהוא של הצדיק, כי שכר מעשיו הוא נוטל.

וכמו שאמרו בברכות (יז:), 'שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה' (ישעיה מו, יב) - שכל העולם ניוזנין בצדקה וצדיקים ניוזנין בזרוע ורחוקים מצדקה. שהשפע שמשיגים מאתו יתברך איננו צדקה וחסד חנם, רק הוא בזרוע, כמי שהוא לוקח בזרוע ובחזק יד את המגיע לו בשכר מעשיו. ונמצא שהצדקה שהצדיק נותן, שפיר את של עצמו הוא נותן, כי הממון הוא שלו, שהגיע לו בשכר מעשיו.

וזהו 'וצדקה תהיה לנו', היינו הצדקה שאנו נותנים הוא משלנו (כענין הדרש (פסחים לח; סוכה כו:)) 'לכם' (ויקרא כג, מ) - משלכם), אימתי - 'כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ד' אלקינו כאשר צונו', היינו אם אנו שומרים את כל המצוות ואנחנו צדיקים, אזי הצדקה שאנו נותנים היא משלנו, ודו"ק.

וזה טעם המאמר כאן 'אגרא דתעניתא צדקתא', כי בשאר צדקה באמת הרי אין אנו נותנים כלום, כי הממון הוא שלו יתברך, ואף בצדקה שאחר התענית שנותנים דמי סעודת ואכילת היום לעניים, בזה שפיר אנו נותנין את שלנו, כמבואר בתוספות יום טוב ברכות פרק שלשה שאכלו (פ"ז מ"ג ד"ה נברך) בטעם שאומרים בברכת זימון 'נברך אלקינו', ואילו בברכת התורה בציבור אומרים 'ברכו את ד', כי המזון מגיע לכל בריה בדין, כי אחרי שברא יתברך את הבריה ההוא, ראוי שיפרנסה ויקיימה, ועל כן אומרים 'נברך אלקינו' - שם אלקי"ם דהוא שם הדין (ראה זוה"ק ויקרא יא), ומה שאין כן התורה שניתנה לישראל, ניתנה רק בחסד, וכמו שנקראת (משלי לא, כו; ראה סוכה מט:)) 'תורת חסד', ועל כן מזכירין שם 'הויה' דהוא שם החסד (ראה עץ חיים שער לג פרק א), ענין שם. ועל כן אחרי שהמזון מגיע בדין, נמצא דהוא של אדם שפיר.

ועל כן מה שהאדם מתענה ונותן דמי מזונו צדקה לעניים - שפיר את של עצמו הוא נותן, וזהו 'אגרא דתעניתא צדקתא', שמרויחין בהתענית עניין הצדקה, שהצדקה שנותנין אחרי התענית - דמי המזון שהיה ראוי לאכול - הוא צדקה כנונה ביותר, שהאדם נותן את של עצמו מה שהיה מגיע לו בדין, ונחשב שהוא שלו שפיר וכנ"ל, ודו"ק.

(א) לשון הירושלמי: "התורה אומרת (שמות כג, יח) 'לא תזבח על חמץ דם זבחי', ועבודה זרה אומרת 'קטר מחמץ תודה'". וביאר רבינו באוצרות יוסף שם פסקא יז: "הרי דכתוב 'קטר מחמץ תודה' מורה על עניין הודאה דעבודה זרה, היינו הודאה דניגוד, והראשי תיבות 'מות'".

(ב) ד"עניין 'קטר מחמץ תודה' מורה דהחמץ עניינו בהודאה דניגוד, ואם כן הוא ניגוד הודאה דקדושה, ואך לחמי תודה שבמקדש - שם כח ההודאה גדול כל כך עד שמנצח את הניגוד, ולכן באות חמץ, ודו"ק", אוצרות יוסף שם פסקא יח.

(ג) 'שניות' הוא הגדרה על ענינים שנופל בהם ריבוי והתחלקות, ועל דברים שהם היפוך מאחדות הבורא - שהוא 'אחד'.

זה מאיכות איסור, ועל כן בטל ליה איכות האיסור ברוב איכות ההיתר.

וזה ענין לישראל דרב אשי בביצה (ד), דאמר אספק ביצה שנולדה ביום טוב דאסורה, משום דהוי ליה דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטל. הרי דקרא לספיקא דרבנן בשם 'ביטול', וטעם הדבר כנ"ל. ועל כל פנים הרי לשונו של רב אשי כן - דהוא ענין ביטול.

ואם כן, כיון דהוא ענין ביטול, הרי בביטול שרי אפילו לאדם אחד - כל שאינו בת אחת כטומאת משא, כמבואר בתוספות בכורות (כג. ד"ה נבילה), ועל כרחק מה שכתב האור זרוע דלאדם אחד אסורין הוא רק ענין חומרא, כי היכא דהוזכר חומרא זו בביטול עצמו בתוספות בסוגיין (ק. ד"ה בריה), ולא קיימא לן כן, רק קיימא לן (ראה טור ושלחן ערוך י"ד סימן קט סעיף א) דכל השלש חתיכות שריין מדינא אף לאדם אחד, הואיל ואין האכילה בבית אחת, וכתוספות בכורות הנ"ל, עיין שם היטב.

והכי מיסתבר, דכשאוכל הראשון, הרי אוכל בהיתר, וכן השני, וכן כשאוכל השלישי גם כן אוכל בהיתר, דראוי לומר שהוא מן הרוב. ואי דאם כן כבר אכל איסור, אטו מי שאיסור במיעוט אסור לו לאכול היתר.

ועל כן כך לענין ספיקא דרבנן, שריין מדינא - לאור זרוע הנ"ל - אפילו לאדם אחד בזה אחר זה.

מחלוקת רבי יהודה וחכמים בגיד הנשה - אימתי היתה התחלת מתן תורה

במשנה (ק), נוהג בטהורה ואינו נוהג בטמאה, רבי יהודה אומר, אף בטמאה. אמר רבי יהודה, והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה, ועדיין בהמה טמאה מותרת להם. אמרו לו, בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו.

וענין בפירוש המשנה להרמב"ם (פ"ז מ"ו) דפירש הך 'בסיני נאמר' כו', דהכוונה, שאין אנו מקיימין מצות גיד הנשה מפאת מה שנאמרה המצוה ליעקב (ראה בראשית לב. ג), רק מפאת מה שנאמר למשה לקיים האיסור ההוא, עיין שם היטב. ומוכח מזה, דהתחלת מתן תורה רק מסיני.

וסברת פלוגתת רבי יהודה ורבנן יש לומר, דפליגי בפלוגתא דשבת (קמ"ה), דאמר התם רבי יוחנן, מפני מה עובדי כוכבים מזוהמין, מפני שלא עמדו על הר סיני כו'. ופליגא דרבי אבא בר כהנא (האי מימרא דרבי יוחנן דלא פסקה זוהמא עד סיני, פליגא אדרבי אבא כו'), דאמר רבי אבא בר כהנא, עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו, אברהם הוליד ישמעאל, יצחק הוליד עשו, יעקב הוליד י"ב שבטים שלא היה בהן שום דופי, עכ"ל הגמרא.

ואם כן יש לומר, דרבי יהודה סבירא ליה כרבי אבא דמיעקב פסקה זוהמא, ולכן סבור דמיעקב היתה התחלת מתן תורה, דכיון דפסקה זוהמא כבר היו ראויים לקבל התורה, ורבנן סבירא להו כרבי יוחנן דמסיני הוא דפסקה זוהמא, ולכן לא היה מתן תורה מקודם לכן, ויש לפלפל בזה הרבה, ואין להאריך.

וענין סנהדרין (לח.), ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה, שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי הוא כו'. הרי דעיקר ההכרה הוא רק בשינוי הפרצוף, דבזה יש טביעות עין, אבל בגוף בעצם ליכא טביעות עין.

ואף דבירושלמי שם בסנהדרין (פ"ד ה"ח) איתא, ומפני מה שינה פרצופותיהן, שלא יהא אדם קופץ והולך לאשת תבירו או לשדה תבירו. תני בשם רבי מאיר, שלשה דברים שינה הקדוש ברוך הוא בבני אדם, מראה פנים, ודעת, וקול כו'. אמר רבי יצחק, אפילו תינתא (תאנה) או חיתא (חטה) לא דמיא לחברתה, עכ"ל הירושלמי.

מכל מקום שינוי תאנה וחטה מחברתה, הוא וודאי שינוי קטן ודק ביותר, וגיכר רק אחרי ההסתכלות והראיה הדק היטיב לדקי הראות וההרגש, ולא שייך בזה ענין הכרה סתמית של בני אדם, דהכרת טביעות עין סתמית של בני אדם, הוא רק בפרצופים ובמראה פנים, וכלשון הבבלי והירושלמי הנ"ל.

ביאור במה שזרוע בשלה חידוש הוא

כתבו הראשונים ז"ל בסוגיא דזרוע בשלה (צח.:: עיין רש"א ד"ה והתנו; ר"ן לה: מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן), אהא (שם) דזרוע בשלה חידוש הוא, דאף על גב דבעלמא נמי מותר לבטל איסור לכתחלה מן התורה, עם כל זה הוי חידוש בזרוע בשלה, במה שציוותה תורה לבטל, עיין שם.

והיינו, דאף דאין הציווי בזרוע בשלה על עצם הביטול, כי אם על ביטול הזרוע עם האיל, דוודאי דיש ענין למצוה זאת בעצם כמו לכל המצוות, אלא דכיון דאי אפשר לקיים מצוה זאת כי אם על ידי ביטול, על כן חשוב חידוש במה שציוותה תורה לבטל עבור קיום המצוה. והיינו שאף שמעשה הביטול מותר הוא, ואין במעשה הזאת חסרון כל כך שיאסור עשייתה, עם כל זה ערך חסרונו הוא על כל פנים כל כך - לענין שלא יהיה האדם מחויב לעשותו אף לצורך מצוה, וכאילו היתה מעשה זאת אסורה היה אסור לעשותה אף לצורך מצוה, על כן אף עתה שמויתרת, עם כל זה יש בה ערך חסרון מה - עד שאין השם יתברך מבקש ומחייב לעשות מעשה זאת אף לצורך מצוה, ודו"ק היטיב.

היתר האור"ח חד בחד רק לשני בני אדם - חומרא בעלמא ✦ ספיקא דרבנן לקולא - דצד ההיתר הוא גם מדאורייתא ✦ ספיקא דרבנן הוא ענין ביטול ✦ הטעם שבביטול מותר לאדם אחד

הנה דעת **האור זרוע** (עבודה זרה סימן רע"ד וסא), להתיר איסור דרבנן בחד בחד. ואף דמתיר רק בשני בני אדם (פסקי מהרי"ח אור זרוע שם אות רא), יש לומר דהוא רק משום חומרא. דענין ספיקא דרבנן לקולא, כבר הארכתי בזה במקום אחר דהוא ענין ביטול ברוב, דכיון דבצד הספק להיתר הרי ההיתר הוא חזק יותר, דהוא מותר בין מדאורייתא בין מדרבנן, ואילו בצד הספק לאיסור הוא רק איסור קלוש, דאסור רק מדרבנן, על כן הרי יש כאן יותר איכות היתר בספק

מחלוקת רב ולוי אם שייך לומר 'מותרין' רק לענין אחד **בביצה** (כד.), מצודות חיה ועוף ודגים שעשאן מערב יום טוב, לא יטול מהן ביום טוב, אלא אם כן יודע שנצודו מערב יום טוב. ומעשה בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל, ואמר מותרין הן, אלא שאין רצוני לקבל הימנו. ובגמרא (כד.), מותרין למאי, רב אמר מותרין לקבל, ולוי אמר מותרין באכילה.

היינו, דרב סבירא ליה פירושא ד'מותרין' לפרט אחד - לקבל, ולוי משמע ליה לישראל ד'מותרין' - דמותרין לגמרי, ואפילו באכילה.

ודוגמתו בסוגיין (צה.), דאהא דתנן (שקלים פ"ז מ"ג) חתיכות מותרות, אמר, רב אמר מותרות משום נבילה, ולוי אמר מותרות באכילה.

ואף על גב דאמר להלן (ביצה שם), אמר רב וכו', דאנא ולוי הוינן קמיה דרבי כי אמרה להא שמעתא, באורתא אמר מותרין באכילה, בצפרא אמר מותרין לקבל, אנא דהואי בי מדרשא דרבי בי, לוי דלא הוי בי מדרשא לא הדר ביה. מכל מקום רבי גופיה נסתפק בזה, אי תיבת 'מותרין' דאמר רבן גמליאל - לגמרי משמע וכנ"ל, ועל כן רב ששמע חזרתו של רבי, סבור דשייך 'מותרין' לפרט אחד, ולוי דלא שמע - פליג עליה, ועל כן גם בהך דסוגיין לטעמיהו הוא דפליגי וכנ"ל.

בדיקת דבר על ידי פתיחת חומש

בגמרא (צה.), אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוק.

עיין שו"ת חיים שאל (ח"ב סימן לח אות מא) שדן מזה, דמותר לפתוח חומש לראות הפסוק העולה על דרך גורל, ואין בזה משום בזיון, עיין שם.

החילוק בטביעות עין בין כלים לגוף אדם ✦ **באדם** יש טביעות עין רק בפרצוף ✦ בפירות הוא ניכר רק לדקי הראות וההרגש

כתבו התוספות ביבמות (קכ. ד"ה אין): אבל על ידי טביעות עין, ניכר היטיב על ידי סימני הגוף, היינו, דעל ידי סימנים יוכל להיות גם טביעות עין [ודוגמתו בתוספות גיטין (כו: ד"ה סימנין), דעל ידי סימן מכירים העדים בטביעות עין], אבל טביעות עין בעצם ליכא בגוף - רק בפרצוף (ראה יבמות שם ובתוספות שם). וכן כתב **בביאורי הגר"א** אבן העזר (סימן יז ס"ק פח), דטביעות עין בגוף לא שייך, ורק על ידי סימנים יוכל להיות לו גם טביעות עין, עיין שם היטב.

ואף דשייך טביעות עין בכלים, כמבואר ריש אלו מצייאות (בבא מציעא כג:) אהך דכלים חדשים שלא שבעתן העין, וכן בגט - בגיטין שם (כו:), ובכרכשא וגבא דבישרא וקיבורא דתכלתא - בסוגיין (צה.), מכל מקום כל אלה הם דבר של מתכונות [פארם בלשון אשכנז] בהחיתוך והכמות, ושייך על ידם טביעות עין, אבל בגוף בעצם - ליכא טביעות עין, דכל הגופין שוין, ושייך רק גוף ארוך וגוף כחוש ועב, דהם מילי דסימנים גרועים (ראה יבמות ככ:), ושייך גם כן סימנים אמצעיים, ועל ידי הסימנים אפשר להיות טביעות עין, אבל לא טביעות עין בעצם.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגד"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com